

אולימפיאדת הלשון העברית הרביעית

של החוג ללשון העברית ולבלשנות שמית

תשפ"ה

שלב א': שאלות ופתרונות

כיתות י'-י"ב

האולימפיאדה מתקיימת בחסות חברת פיינל וחברת צ'ק פוינט

ובחסות מרכז קורת לציוויליזציה יהודית

שאלות חימום

1. נתון המשפט: "אישה נֶעְלָה¹ נֶעְלָה² נֶעְלָה³".
איזו "נעלה" מציינת פועל במשפט?
א. נֶעְלָה¹ ב. נֶעְלָה² ג. נֶעְלָה³
- הסבר:** אישה נֶעְלָה¹ (=נכבדת) נֶעְלָה² (=שמה נעל) נֶעְלָה³ (=את הנעל שלה).
2. באיזה משפט משמש הביטוי **אות קין** בהקשר מתאים?
א. שפות אחדות משתמשות באות קין כדי לציין את ההטעמה במילה.
ב. השחקן הראשי זכה לתשואות הקהל כשעלה על הבמה וקיבל אות קין כהוקרה על הישגיו.
ג. **חשיפת מעשה המרמה של נמרוד מלווה אותו באות קין ומקשה עליו להתקבל לעבודה חדשה.**
ד. סכסוכים משפחתיים שבהם ננקטת אלימות נקראים 'אות קין' כתזכורת לסיפור המקראי.
- הסבר:** אות קין = אות קלון, תווית שלילית שנדבקה באדם בשל חטא כבד שחטא או אירוע שלילי אחר בעברו (על שם קין, בנם הבכור של אדם וחוה, שעל פי המסופר בתנ"ך שָׁם לו ה' אות לאחר שרצח את הבל אחיו לסימן שלא יהרגוהו כנקמה [בראשית ד, טו]).
3. לפניכם חמש מילים היוצרות צירוף מילים עם מילה משותפת שאינה ברשימה.
כָּאֵב, פִּינָה, עִיר, צוּת, שוּמֵר
מהי המילה המשותפת שכל אחת מהמילים ברשימה יוצרת איתה צירוף?
תשובה: ראש (כאב ראש, ראש פינה, ראש עיר, ראש צוות, שומר ראש).
4. **הוא והיא**
חידות "הוא והיא" הן חידות שבהן המשמעות של כל אחת מהגדרות יוצרת צמד מילים של זכר ונקבה. למשל:
- הוא: כלי בישול תשובה: **סיר**
 - היא: כלי שיט קטן תשובה: **סירה**
- מצאו את הזוג הזה:
- הוא: צליל שבוקע מהגרון תשובה: **קול**
 - היא: משקה מוגז שמכיל קפאין תשובה: **קולה**

שאלון שלב א' לכיתות י'-י"ב

1. אם יותם חובב עֵלילונים כדאי ש...

א. יירשם לקורס צילום ועריכה של סרטי קולנוע קצרים.

ב. יצפה בשידורים ישירים של תחרויות ספורט בין־לאומיות.

ג. ילך לכנס המעריצים של חברת DC קומיקס.

ד. יחפש מסעדות המתמחות במטבח צרפתי מסורתי.

ה. יצטרף לסיורי הלילה המודרכים של הספארי.

הסבר: עֵלילון הוא החלופה העברית לקומיקס.

2. איזה משפט מבטא את משמעות הביטוי "רתם את העגלה לפני הסוסים"?

א. ליטל התקבלה לעבודה חדשה במשרד עורכי דין, ולכן החליטה לקנות לעצמה חליפה חדשה.

ב. תומר אפה עוגת שוקולד, אך במקום סוכר הוא הוסיף בטעות מלח.

ג. זיו תכנן לנסוע לחופשה ארוכה בדרום אמריקה, אך ברגע האחרון ביטלה חברת התעופה את הטיסה.

ד. סיוון החזירה את הפוני לאורווה, אך התבלבלה והכניסה אותו לתא אחר.

ה. דניאל כבר הזמין את חבריו למסיבה, אף על פי שעדיין לא קיבל רשות מהוריו.

הסבר: הביטוי מבטא מצב שבו מקדימים את המאוחר, נוהגים שלא על פי הסדר הנכון. הביטוי מוכר גם בשפות אחרות.

3. איזה ביטוי מסתתר באיור?
התשובה מורכבת משתי מילים.

תשובה: ליל שימורים. משמעות הביטוי: לילה בלי שינה. 'ליל שימורים' הוא גם כינוי ללילה הראשון של פסח על יסוד הפסוק: "ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה לה', שימורים לכל בני ישראל לדורותם" (שמות יב, מב).

4. לפניכם צמד מילים המבטא יחס משמעות מסוים: פְּלִיָּה – שיער.
איזה צמד מילים מבטא את אותו יחס משמעות?

- א. גַז – צמר
- ב. סיקול – אדמה
- ג. דְּבִשׁ – דְּבִשׁ
- ד. סְחִיטָה – מיץ

הסבר: פלייה היא הוצאת כינים מהשיער, וסיקול הוא הוצאת אבנים מן האדמה.

5. איש יחסי הציבור רני רהב, הפוליטיקאי לשעבר חיים אורון וכוכבת הילדים ציפי שביט פתחו מועדון. מי יוכל להצטרף אליו?

- א. מירי רגב
- ב. קרן פלס
- ג. אהוד ברק
- ד. קובי שבתאי
- ה. אביב גפן

הסבר: שמות המשפחה 'רהב', 'אורון' ו'שביט' מציינים גרמי שמיים ('רהב' ו'אורון' הם השמות העבריים לכוכבי הלכת אורנוס ונפטון). 'שבתאי' אף הוא שם של כוכב לכת.

6. מה משותף למילים אֶקְדַּח, לול, כַּפְתּוֹר וְחֶשְׁמֶל?

א. כולן מילים מקראיות ששימשו במשמעות אחרת מזו הנהוגה בימינו.

ב. את כולן חידש אליעזר בן-יהודה בראשית המאה ה-20.

ג. כולן נשאלו מהשפה היוונית.

ד. האקדמיה ללשון העברית הציעה להן חלופות עבריות, אך הציבור דחה אותן.

הסבר: משמעות המילים במקרא: אקדח – אבן חן; לול – מדרגות עקלקלות, לולייניות; כפתור – הניצן שממנו יוצא הפרח, ובעקבותיו קישוט דמוי פרח; חשמל – המילה לקוחה מחזון הנביא יחזקאל, וניתנו לה פירושים שונים: 'מלאכים', 'מתכת נוצצת', 'בוהק' ועוד. וראו הרחבה [באתר האקדמיה ללשון העברית](#).

7. צורות האותיות המשמשות בימינו הן גלגול של צורות האותיות בכתב הקדום הפרוטו-כנעני, שבו כל אות יוצגה על ידי ציור. פעמים רבות הציור ייצג עצם מעולם הדוברים, למשל איברי גוף, מושגים בתחום הבית או בעלי חיים. חלק מהאותיות אף נקראו בשמו של העצם המצויר.

לפניכם פסוק מספר דברים:

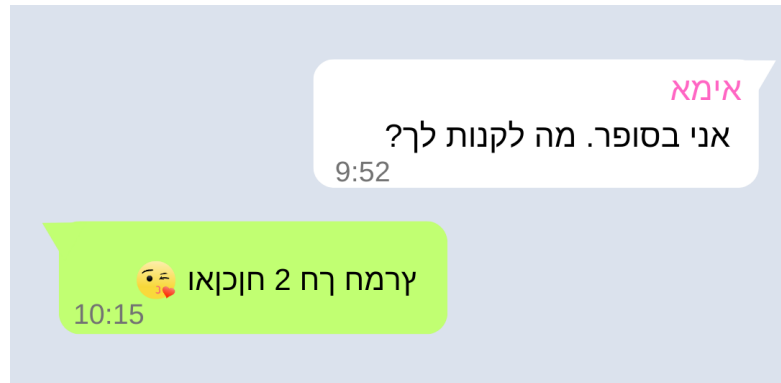
"בְּרוּךְ [...] פְּרִי בְּהֶמְתָּךְ שֶׁגַר אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתָּרוֹת צֹאנֶךָ" (דברים כח, ד).

על פי פסוק זה, כיצד יוצגה האות אל"ף בכתב הפרוטו-כנעני?

הסבר: מבנה הפסוק רומז כי המילה 'אֶלְפִיךָ' מקבילה ל'בְּהֶמְתָּךְ' ו'צֹאנֶךָ'. ואכן, פירוש המילה אֶלְפִי הוא שור, בקר, וכך משמעה בלשונות שמיות נוספות. צורת האות אל"ף בכתב העברי הקדום התפתחה מצורת ראש השור.

8. לפניכם התכתבות בין הילה לאימה. בזמן שחלף עד שהילה הספיקה להשיב להודעה, השתלטו גורמים עוינים על מקלדת וטסאפ, וכל ההודעות נשלחו בצורה משובשת:

איזה **מוצר** ביקשה הילה מאימה לקנות לה? יש לכתוב מילה אחת.
תשובה: יוגורט. האותיות המשובשות נמצאות מימין לאותיות הרצויות במקלדת.

9. לפניכם צמדי משפטים. בכל צמד יש משפט המנוסח בפעיל ומשפט המנוסח בסביל. איזה צמד יוצא דופן?

- א. 1. שילמתי את חשבון החשמל. / 2. חשבון החשמל שולם.
- ב. 1. דיווחנו על חפץ חשוד בקניון. / 2. דווחנו על חפץ חשוד בקניון.
- ג. 1. המשטרה קיבלה את תלונתי. / 2. תלונתי התקבלה במשטרה.
- ד. 1. מסרו לי את ההודעה. / 2. ההודעה נמסרה לי.
- ה. 1. הכנסנו את הבגדים לארון. / 2. הבגדים הוכנסו לארון.

הסבר: רק באפשרות ב' הפועל הסביל מוסב אל הגורם שביצע את הפעולה במשפט הפעיל, כלומר הנושא התחבירי (**אנחנו** דיווחנו < דווחנו). בשאר המשפטים הפועל הסביל מוסב אל המושא במשפט הפעיל (למשל: מסרו לי **את ההודעה** < ההודעה נמסרה).

10. הפירוש הרווח של הביטוי "מכל מלמדיי השכלתי" (תהלים קיט, צט) הוא שאפשר ללמוד מכל אדם. אולם אפשר להבין את הביטוי במשמעות הפוכה: "השכלתי יותר מכל מלמדיי". כלומר, יש כאן דו־משמעות.

איזה משפט מבטא דו־משמעות מאותו סוג?

א. חולצה מטיילת בוואדי.

ב. ראש הממשלה נשא נאום על הר הצופים.

ג. הפרה מושכת את העגלה הקטנה.

ד. אתה איתי או שאתה איטי?

הסבר: הדו־משמעות בביטוי "מכל מלמדיי השכלתי" נובעת ממשמעות מילת היחס 'מן' – על פי הפירוש הראשון היא מציינת את המקור להשכלה (=המלמדים), ועל פי הפירוש השני היא מציינת השוואה כמו בצירוף "יותר מן" (=השכלתי יותר מכל מלמדיי). גם במשפט ב' יש דו־משמעות הקשורה במשמעות מילת היחס: על פי פירוש אפשרי אחד מילת היחס 'על' מציינת את המקום שבו נישא הנאום, ועל פי פירוש אפשרי אחר היא מציינת את הנושא שהנאום עוסק בו.

לעומת זאת הדו־משמעות במשפט א' נוגעת למשמעויות המילים ('חולצה' כשם עצם או כפועל, 'מטיילת' כפועל או כשם עצם); במשפט ג' היא נוגעת לקריאת המילה 'עגלה' (עֲגָלָה או עִגְלָה); ומשפט ד' מרמז על קריאה הומופוניית: איטי או איתי.

11. לפניכם מילים המשותפות לשלוש שפות שמיות.

ערבית	ארמית	עברית
ظَبِي (זָבִי)	טָבִיא	צָבִי
ضَلَع (זָלַע)	עֲלָעָא	צָלַע
قَيْظ (קִיט)	קִיטָא	קִיץ
إصْنَع (אִצְבַּע)	אִצְבָּעָא	אִצְבַּע
بَيْضَة (בֵּיזָה)	בֵּיעָא	בֵּיזָה
صَوْم (צוֹם)	צוּמָא	צוֹם

מהי המילה הארמית שפירושה 'צאן' אם המקבילה הערבית היא ضَان?

א. טָנָא ב. צָנָא ג. עָנָא

הסבר: האות הראשונה במילה ضَان היא ض (צאד/דאד). אות זו נמצאת גם במילה ضَلَع (זָלַע) שבטבלה. על פי מילה זו אפשר לראות שאות זו מקבילה לאות ע בארמית.

12. 'סִינְקְדוּכָה' היא שימוש במילה אחת המציינת חלק משלם, כאילו היא מציינת את השלם עצמו. למשל: בצירוף 'קורת גג' קורת הגג מייצגת את הבית כולו, ובצירוף 'ידיים עובדות' הידיים מייצגות את האנשים העובדים.

איזה צירוף מבטא סינקדוכה?

א. שבירת כלים

ב. ריח מתוק

ג. לב ים

ד. פח אשפה

ה. בריחת מוחות

הסבר: כשם שבצירופים 'קורת גג' ו'ידיים עובדות' החלק מציין את השלם, גם בצירוף 'בריחת מוחות' החלק (המוח) מציין את השלם (האנשים). בריחת מוחות היא הגירה של אנשים משכילים ומיומנים למדינות אחרות המציעות להם תנאים טובים יותר.

13. בתולדות העברית היה המעבר מלשון המקרא (התנ"ך) ללשון חז"ל (לשון המשנה, התלמוד והמדרשים) תהליך הדרגתי שנפרס על פני מאות שנים, ולכן יש הבדלים רבים בין שני רובדי הלשון האלה בכמה תחומים, ובהם אוצר המילים והדקדוק. לפניכם שתי מובאות המדגימות **הבדל דקדוקי** בין לשון המקרא ולשון חז"ל:

• " וַיִּשְׁדֶּה מִגֵּרָשׁ עֲרִיָּהֶם לֹא יִמְכְּרוּ " (ויקרא כה, לד)

• " הייתה לו שדה ממושכנת בעיר " (שביעית י, ו)

איזה מהצמדים שלפניכם מדגים את אותו הבדל דקדוקי?

מקרא	לשון חז"ל	
א. פִּי תִבְנֶה בַּיִת חֲדָשׁ וְעֲשִׂיתָ מַעֲקֵה לְגִגְרִי (דברים כב, ח)	שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד (ברכות ז, ה)	
ב. קַח אֶת פֹּסֵי הַיַּיִן הַחֲמֵה הַזֹּאת מִיָּדִי (ירמיה כה, טו)	התקדשי לי בכוס זה של יין (קידושין ב, ב)	
ג. וְהֶאֱבֹן גְּדֵלָה עַל פִּי הַבְּאֵר (בראשית כט, ב)	אבן הייתה שם מימות הנביאים הראשונים (יומא ה, ב)	
ד. וַיֵּין יִשְׁמַח לְבַב אֲנֹשׁ (תהילים קד, טו)	בא להם יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך לעצמו (ברכות ו, ו)	

הסבר: שתי המובאות בגוף השאלה מדגימות הבדל במין הדקדוקי של המילה שְׂדָה:
מהפסוק בספר ויקרא עולה כי במקרא המין הדקדוקי של שדה הוא זכר ("וּשְׂדֵה
מִגְרָשׁ עָרִיָּהֶם לֹא יִמָּכַר"), ומהמשנה במסכת שביעית עולה כי בלשון חז"ל המין
הדקדוקי של שדה הוא נקבה ("שדה ממושכנת"). מבין הצמדים הנתונים רק בצמד
ב' עולה הבדל במין הדקדוקי, בנוגע למילה "כוס": במקרא – לשון נקבה ("כוס היין
החמה הזאת"), ובלשון חז"ל – זכר ("כוס זה").